

Corporate Social Responsibility

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Juridische fictie voor een goed geweten?

Soft law of afdwingbare normen?

Carl BEVERNAGE

Gewezen stafhouder bij de balie te Brussel

Voorzitter werkgroep MVO van de Raad van de Europese Balies (CCBE)

1.

In een Mededeling van 22 maart 2006 aan het Europees parlement en aan het Europees sociaal-economisch comité schrijft de Europese commissie het volgende : *“sinds het einde van de koude oorlog, is de markteconomie doorgebroken in de meeste landen ter wereld en openen zich aldus nieuwe perspectieven voor de ondernemingen. Maar dit fenomeen brengt ook met zich de daarmee overeenstemmende nood mee van zelfbeperking en de mobilisering van de ondernemingswereld in het belang van sociale stabiliteit en van het welzijn van de moderne democratische maatschappijen”*.

De eerbied voor de sociale- en mensenrechten in het raam van de liberalisering en globalisering van diensten, handel en industrie, de aandacht voor de aantasting van het milieu door de intensieve landbouw, de ontbossing, de grootschalige visvangst, de mijnbouw, de industrie, de handel, de sterke bevolkingstoename in de armste landen, en sinds kort de bewustwording dat de klimaatsverandering en de opwarming van de aarde in ruime mate door menselijk handelen of nalatigheid zouden worden veroorzaakt, worden uitvoerig toegelicht in de media.

Deze onderwerpen beroeren de politiek en komen ook in het vizier van de juristen. Ze geven aanleiding tot heftige debatten waarin passies oplaaien en irrationele argumenten wel eens sterker doorklinken dan de nuchtere weergave van de feiten.

Ondernemingen van alle slag bevinden zich in het oog van de storm. Ze gaan gebukt onder beschuldigingen dat zij louter winstbejag nastreven, geen aandacht hebben voor het welzijn van de werknemers en derden en dat zij in geen geval rekening houden met de milieubelasting die zij veroorzaken.

Ook ondernemingen die nauwgezet alle wetten en reglementen naleven ontsnappen niet aan deze kritiek. De ondernemingen worden voortaan geacht om alle gevolgen van hun activiteiten mee in rekening te nemen, met inbegrip van de weerslag van de productie, de aard van de producten, de verpakking, transport en commercialisering ervan, zelf wanneer deze elementen door geen dwingende wettelijke bepalingen geregeld worden of aan enige beperking onderworpen zijn.

Deze ontwikkeling staat merkwaardig genoeg los van enige ideologische benadering. Links en rechts zijn hebben dezelfde analyse en nauwelijks verschillende remedies. “Contrarians” komen niet aan bod.

Maar ook de gewone burger ontkomt niet aan een nauwlettend onderzoek van zijn sociaal gedrag, zijn impact op het milieu en vooral zijn ongebreidelde consumptiedrang en energieverslindende levenswijze.

Op televisie en het internet verschijnen formules die het mogelijk maken om ons individueel aandeel (“*voetafdruk*”) te meten in de milieuvervuiling. Zo zou elke westerling voor zijn levensonderhoud beslag leggen op een hypothetische levensruimte van ongeveer zes voetbalvelden en zouden wij dit beslag moeten terugbrengen tot een gemiddelde van drie voetbalvelden om ook onze broeders en zusters in de derde wereld enig comfort te gunnen en er voor te zorgen dat onze kin-

deren en nakomelingen op een planeet kunnen gedijen waar het gezond en plezierig leven en werken is.

Wij worden allen met schuldgevoelens overladen en aangemaand anders te gaan leven. Sommigen willen zelfs dat wij niet langer producten zouden kopen die per vliegtuig worden aangevlogen of over een afstand van meer dan 350 kilometer over de weg vervoerd worden. Wij moeten onze auto in de garage laten, de koelkast afkoppelen, enkel groene stroom afnemen en in de onmiddellijke buurt de vakantie nemen. Onze woningen, kantoren, scholen, openbare gebouwen moeten milieuneutraal worden en wij mogen geen producten meer kopen die door moderne slaven zijn gemaakt, de natuur uitputten of gewapende conflicten helpen financieren.

2.

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) (*“Corporate Social Responsibility” (CSR)*) was lange tijd een vage morele doelstelling zonder specifieke richtsnoeren of referenties (*“benchmarking”*) om te toetsen of de bedrijfsleiders een voldoende en vooral afdoende inspanning leverden om de graad van onkreukbaarheid te bereiken die zij vrijwillig hadden vooropgesteld.

MVO heeft natuurlijk ook betrekking op de overheid wanneer deze deelneemt aan het economisch verkeer.

MVO evolueert van vrijwillige gedragsregels naar een juridisch begrip waarvan de inhoud, de draagwijdte, het toezicht en de eventuele sancties ingeval van inbreuk, nog moeten bepaald worden.

Volgens een enigszins gezwollen definitie uit 2001 van de Europese commissie, is MVO ; *“de vrijwillige integratie van de sociale en ecologische noodwendigheden van de ondernemingen in hun handelsactiviteiten en hun betrekkingen met alle interne en externe betrokken partijen (aandeelhouders, personeel, klanten, leveranciers, partners, gemeenschappen...) en dit met het oog op het volkomen naleven van de wettelijke verplichtingen en het investeren in menselijk kapitaal en het milieu”*.

Het MVO zou aldus integrerend deel uitmaken van het *“Europees sociaal model”*.

Het begrip MVO werd in 1999 in Europa op het getouw gezet toen het Europees parlement een resolutie goedkeurde met de oproep om een *“dwingende gedragscode”* op te leggen aan de Europese ondernemingen inzake naleving van de milieunormen, sociale rechten en mensenrechten, in het bijzonder in de ontwikkelingslanden.

Daarna hebben de Europese raad in 2000 en de Europese commissie in 2001 en 2002 het MVO in het centrum van de Europese debatten geplaatst, ondermeer door de oprichting van een Europees Plurilateraal Forum over Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (EPF).

Volgens het parlement moet het streven naar winst hand in hand gaan met de naleving van de milieunormen en de sociale rechten.

3.

Op 13 maart 2007 heeft het Europees parlement een rapport goedgekeurd waarin wordt vastgesteld dat : *“de toename van de sociale en ecologische verantwoordelijkheid van de ondernemingen een essentieel bestanddeel is van het Europees sociaal model en de Europese strategie voor een duurzame ontwikkeling waardoor ook een antwoord kan worden verstrekt op de sociale problemen die de economische mondialisering met zich brengt”*.

Uiteraard is het belang dat sommige ondernemingen hechten aan het MVO en de ruchtbaarheid die zij er aan geven, ook een stuk eigengereide marketing en zelfverheerlijking.

Om die reden hebben de Europese parlementsleden aan de Commissie gevraagd om *“een lijst van criteria op te stellen die de ondernemingen moeten naleven om zichzelf een brevet van verantwoordelijkheidszin te kunnen geven”* en ook *“op Europees vlak een onafhankelijk stelsel voor controle en verificatie”* op te richten.

Er bestaan reeds een zeer groot aantal zogeheten sociale en milieu “labels” en een MVO “label” zou bij de burger en consument verwarring kunnen scheppen.

Daarom heeft het Europees parlement voorgesteld om *“een Europese norm van etikettering van producten in te voeren die rekening houdt met de naleving van de mensenrechten en de fundamentele rechten van de werknemers”*.

De Europese ondernemingen worden ook verzocht een rol te vervullen op wereldvlak, meer bepaald bij hun investeringen in de derde wereld en hun handelsbetrekkingen met leveranciers en onderaannemers. Zij moeten van hen eisen dat zij de normen naleven op het stuk van milieu en arbeidsvoorwaarden en op die wijze bijdragen tot de strijd tegen de armoede door behoorlijke werkomstandigheden en eerlijke handelsvoorwaarden te scheppen en de beginselen van deugdelijk bestuur na te leven.

Reeds voordien had de Europese commissie in een mededeling van 22 maart 2006 voorgesteld om een partnerschap tot stand te brengen voor de verhoging van de werkgelegenheid en om van Europa een centrum van uitmuntendheid te maken inzake maatschappelijk verantwoord ondernemen. Bij die gelegenheid heeft de Commissie een *“Europese Alliantie voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen”* gelanceerd en een tiental bijzondere aandachtspunten opgesomd die tot de bevordering moeten leiden van het maatschappelijk verantwoord ondernemen.

De uitvoering van de Kyotonormen en de aanbevelingen van Bali door het Klimaatplan van 2008 van de Europese Commissie zal ongetwijfeld ook op de beginselen van het MVO een zeer grote weerslag hebben.

4.

Zoals ik hoger aangaf zijn het vooral de industrie, handel en diensten die het hardst worden aangepakt.

Zij moeten voortaan maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Toen de mythische investeerder Warren Buffett in 1991 voorzitter werd van het beurshuis Salomon Brothers na een schandaal op Wall Street in 1991, zei hij tot het personeel: *“Lose money for the firm, I will be very understanding; lose a shred of reputation for the firm, I will be ruthless”*.

Buffett en andere groten uit het zakenleven begrijpen maar al te best dat waarden als eerlijkheid, billijkheid en verantwoordelijkheid noodzakelijk zijn om met succes een zaak te leiden. Weliswaar worden veel fortuinen gemaakt door oneerlijk handelen, maar vroeg of laat komt *“loontje om zijn boontje”*. Denk maar aan Enron, de huidige gigantische financiële crisis rond de rommelhypotheken en dichter bij huis, het Aholdschandaal en de L&H saga.

De liberalisering en globalisering van de wereldhandel nopen echter tot een grotere doorzichtigheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid en maken het moeilijker om op een volkomen onachtzame wijze te produceren en zaken te doen.

Het begrip *“Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO)”*, *“Corporate Social Responsibility (CSR)”* in het Engels kent vele definities en heeft zowel op wereldvlak, in Europa als op sectorieel vlak varianten op een zelfde thema.

Hoger gaven wij een aantal definities die de Europese instanties hanteren. Maar ook op internationaal ondernemersvlak zit me niet stil. De *“World Business Council for Sustainable Development (WBCSD)”* ziet maatschappelijk ondernemen als *“een voortdurende toezegging van de zakenwereld om bij te dragen tot economische vooruitgang, onderwijl de levenskwaliteit van de werknemers en hun gezinnen verbeterend, alsook deze van de gemeenschap en de maatschappij in haar geheel”*. (World Business Council for Sustainable Development CSR: Meeting changing expectations, pg.3)¹.

Er werden talrijke gedragscodes en richtsnoeren uitgewerkt.

Volgens de OESO bestonden er in 2000, 296 verschillende gedragscodes. Dit grote aantal is het resultaat van de groeiende druk van NGO's, maar ook van maatschappelijke krachten en ethische investeringsfondsen.

Er zijn vijf categorieën van gedragscodes:

- Ondernemingscodes – bv. Shell, Philips, Levi Strauss en vele anderen;
- Codes van handelsverenigingen – bv. ICC, British Toy and Hobby Association, Bangladesh Textiel Hoofdkwartier, Kenya Flower Council Code;

¹ World Business Council for Sustainable Development CSR: Meeting changing expectations, pg.3

- Multi-stakeholder codes – bv. Accountability 1000, Good Corporation.com, Project Sigma UK, Ethische Handelsinitiatieven VK, Apparel Industry Partnership USA, Social Accountability 8000;
- Intergouvernementele codes – bv. OESO Richtlijnen inzake TNCs, de EU Gedragscode;
- Wereld codes – bv. ICFTU Gedragscode voor vakorganisaties, Principes inzake Globale Maatschappelijke Verantwoordelijkheid, de IAO Verklaring en Conventies, de VN Ontwerp Normen voor Multinationale Ondernemingen en andere Bedrijven betreffende de Mensenrechten.²

In het algemeen moeten gedragscodes:

- Toegepast worden op elk niveau van de organisatie;
- Gebaseerd zijn op universeel overeengekomen normen;
- Opgenomen worden in de opleiding van het locale management, werknemers en gemeenschappen;
- De nadruk leggen op de geleidelijke verbetering van de normen en van de gedragscode zelf;
- Voortdurende verificatie omvatten die zorgvuldig moet ontwikkeld en uitgevoerd worden volgens welbepaalde normen en regels;
- (Her)ijken (“*benchmarking*”) mogelijk maken.

Uitgaande van deze beginselen moet elke onderneming een gedragscode uitwerken die geschikt is op de eigen leest en rekening houdt met het eigen milieu en mogelijkheden. Het kan de vorm aannemen van een “*handleiding*” voor de dagelijkse gang van zaken van de onderneming.

5.

De term MVO wordt in de gedragscodes en richtlijnen gebruikt met een verwijzing naar een zogeheten drievoudige maatstaf (“*triple bottom line*”). Samengevat komt het hier op neer dat MVO een allesomvattende omschrijving is van sociale, ecologische en economische verantwoordelijkheden.

De zogeheten drievoudige maatstaf (“*triple bottom line*”) voor duurzaam ondernemen wordt in het Engels gemeenzaam de “*drie P’s*” genoemd (“*People, Planet, Profit*”)

Kort samengevat komt het hier op neer. Ondernemingen zoeken naar duurzame oplossingen in hun relatie tot mensen (“*People*”) (werknemers, leveranciers, klanten, locale gemeenschappen en andere betrokken partijen (“*Planet*”) (“*stakeholders*”), het milieu (met inbegrip van het behoud van biodiversiteit en dierenwelzijn, en de economie (“*Profit*”) (met inbegrip van gemeenschapsinitiatieven).

Elk van deze drie facetten wordt meer gedetailleerd in zogeheten “*korven*” (“*boxes*”). De opsomming is niet exhaustief, maar geeft een idee van de huidige stand van zaken.

² Ralph JENKINS, *Corporate Codes of Conduct: Self regulation in a global economy, business and society programme*, 2001 UN Research Institute in Social Development.

Sociale Verantwoordelijkheid (Mensen)

- Arbeidsnormen: Slavenarbeid, gedwongen arbeid, kinderarbeid, vrijheid van vereniging/collectief onderhandelen; non-discriminatie/gelijke kansen; rusttijden, feest- en vakantiedagen; minimum lonen; veiligheid en gezondheid;
- Recht op werk: Bescherming tegen willekeurig ontslag en beroepsopleiding;
- Recht op leven;
- Recht op Ontwikkeling: recht op onderwijs; toegang tot de gezondheidszorg; recht op levensmiddelen; kledij en huisvesting; sociale zekerheid; deelname aan de technologische vooruitgang;
- Vrijheid van mening en religie;
- Recht op een gezinsleven;
- Bescherming van de persoonlijke levenssfeer b.v. toezicht op persoonlijke informatie, drugpestes;
- Rechten van minderheden: recht op cultuur, godsdienstbeleving taal en culturele rechten van de plaatselijke bevolking;
- Recht op vreedzaam vergaderen;
- Politieke rechten;
- Geïnformeerd toestemmen in medische/ biologische testen;
- Auteursrechten.

Leefmilieu

- VN Conventie inzake biodiversiteit: in-situ en ex-situ natuurbehoud, impact op de verscheidenheid, gebruik van genetisch materiaal, overdracht van technologie;
- Voorzorgsmaatregelen om het milieu te beschermen;
- Gebruik van en behandeling met genetisch gewijzigde organismen;
- Luchtvervuiling en invloed op de globale opwarming (serre effect);
- Beschadiging van de ozonlaag (bijlagen aan het Montreal Protocol);
- Verbod op het gebruik van bepaalde materialen en stoffen, met inbegrip van veilige behandeling en vervoer van gevaarlijke producten;
- Scheiding van woongebieden en industrie;
- Besmetting van de bodem, het grondwater en oppervlaktewater;
- Behandeling en beperking van afvalwater;
- Watergebruik en voorkoming van lekken;
- 'Milieuefficiëntie', verbruik van grondstoffen en energie;
- Uitvoer van afvalstoffen en hergebruik van materialen;
- Subsidiëring van milieuprojecten (bv. bescherming van het regenwoud, enz.);
- Dierenwelzijn.

Economische Verantwoordelijkheid (Winst):

- Financiële winst, economische groei en waardecreatie;
- Zakelijke ethiek, corruptie en omkoping, belangenconflicten;
- Directe en indirecte economische weerslag op de gemeenschap door koopkracht (leveranciers, consumenten, investeerders, belastingbetalers en investeringen), en geografisch economische impact;
- Economische impact door zakelijke processen: outsourcing, kennis, innovatie, sociale investeringen in personeel en consumenten;
- Betoelaging van politieke partijen, lobbying, en andere 'politieke' activiteiten;
- Externe economische invloed van vervuiling, internationalisering van externe factoren, de waarde van consumptie;
- Beursgedrag waaronder 'insider trading';

- Economische regulering, belastingvoordelen, herverdeling;
- Overheidscontracten en overheidssubsidies;
- Intellectuele eigendomsrechten waaronder octrooien, prijsvorming, en de invloed hiervan op het potentieel van de sociale- en economische ontwikkeling;
- Mededinging en afspraken : voorkomen van marktverstoring;
- Bezoldiging van kaders en bestuursleden, rol van de revisoren;
- Bedrijfs giften;
- Belastingen waaronder ‘transfer pricing’.

Er bestaan natuurlijk grijze zones. Zo zijn corruptie en omkoping verboden economische praktijken, maar zij hebben ook een weerslag op de lokale economie en de samenleving doordat zij de mensenrechten aantasten, tot discriminatie leiden- de en ene een ongelijke toegang tot rechtsherstel veroorzaken. Zoök heeft de miskenning van het milieu een gevolg voor de volksgezondheid.

Er bestaan heel wat instrumenten om de (naleving) van de drievoudige maatstaf te meten. Zo bijvoorbeeld:

Economische verantwoordelijkheid	Verantwoordelijkheid voor het milieu	Sociale verantwoordelijkheid
IAS (Internationale Boekhoudnormen)	ISO 14000 series	ISO 18000
ISO 9000 series	E-MAS	SA 8000
	Duurzaamheidscyclus Assessments	AA 1000s
	Business in the Environment's Index	ETI Basis Code
	Milieu Technisch Partnerschap Initiatief	ILO normen
		Caux Principes
		Sigma
		Global compact
		Globale Sullivan Principes
		ICC richtlijnen
		De mensenrechtenrichtlijnen van Amnesty International
Global Reporting Initiative		
Balanced Business Scorecard		
Naleving Programma's		
Dow Jones Sustainability Index		
FTSE4good Index		
EFQM Business Excellence model		
PricewaterhouseCoopers Reputation Assurance framework		
London Benchmarking Group		
OECD Governance Principles		

6.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen brengt opportuniteiten, maar ook risico's met zich mee.

De opportuniteiten kunnen de volgende zijn:

- Verbeterd imago en sterker merkbekendheid;
- Betere aantrekking van talent en minder verloop;
- Grotere arbeidsvreugde, loyaliteit en betrokkenheid;
- Toegang tot betere zakelijke relaties;
- Verwerving van de status van “*bevoorrechte partner*”;
- Grotere tevredenheid van klanten en meer loyaliteit;
- Beter risicobeheer;
- Lagere verzekeringspremies;
- Gunstiger toegang tot de kapitaalmarkten;
- Aantrekken van snel groeiende ethische investeringen
- Betere relaties met de overheid en het publiek;
- Scheppen van een aantrekkelijke basis voor partnersschappen;
- PR;
- Bijdrage tot duurzame ontwikkeling en stabiele markten.

Anderzijds kunnen wij de risico's bij het in de wind slaan van maatschappelijk verantwoord ondernemen als volgt omschrijven:

- Toename in burgerlijke en strafrechtelijke geschillen tegen de onderneming, leiding en bestuur;³
- Verlies van top talent;
- Verlies aan investeringen;
- Duurder kapitaal;
- Koersdaling;
- Verlies van klanten en zakenrelaties;
- Verlies van contracten met de overheid en internationale instellingen zoals de Wereldbank, de Europese Unie, Europese Bank voor de Wederopbouw en Ontwikkeling;
- Verlies van zakenrelaties;
- Ketsbaarheid voor negatieve berichtgeving en kampanjes;
- Verlies van merkwaarde.

Bovenop de opportuniteiten risico's, moeten wij nog een aantal juridische facetten vernoemen die verband houden met maatschappelijk verantwoord ondernemen:

³ Business and Human Rights, A Progress Report, p.18, Office of the UN High Commissioner for Human Rights, January 2000

(1) Invloedsfeer en medeplichtigheid:

De mate waarin ondernemingen en bestuurders tot aansprakelijkheid kunnen gehouden worden voor hun eigen fouten en tot medeplichtigheid voor verkeerd gelopen contracten met de overheid en derden moet nauwkeurig bepaald worden. Hiervoor worden de begrippen “*invloedsfeer*” en “*sfeer van medeplichtigheid*” gehanteerd.

De “*invloedsfeer*” slaat op de relatie tussen de onderneming en de werknemers, consumenten, leden van de lokale gemeenschap, zakenrelaties en ander betrokken partijen, die kan beïnvloed of aangetast worden door daden of tekortkomingen van de onderneming. De graad van invloed van de onderneming varieert naargelang de omvang van het bedrijf, de aard van het partnerschap, de activiteiten, de problemen die rijzen, enz.. In sommige situaties zal een onderneming een aanzienlijke greep hebben op bepaalde actoren en kan de onderneming haar invloed gebruiken om belangrijke aspecten te beïnvloeden, zoals bijvoorbeeld de eerbiediging van mensenrechten door derden. In andere gevallen is de onderneming te klein of te veraf gelegen om enige invloed te kunnen uitoefenen.

In verband met “*medeplichtigheid*” moet de onderneming onderzoeken of zij mede verantwoordelijk kan gesteld worden voor misdrijven van derden. Deze medeplichtigheid kan rechtstreeks of onrechtstreeks zijn en ook stilzwijgend.

Producers in landen waar de sociale wetgeving onbestaande is of niet wordt nageleefd of de mensenrechten worden geschonden, grondstoffen, machines, knowhow en diensten aanleveren of producten kopen van landen of ondernemingen die het niet nauw nemen met hun wettelijke of morele verplichtingen, confronteert de betrokkenen met de vraag of zij maatschappelijk verantwoord ondernemen, hun invloedsfeer goed gebruiken en zich onttrekken aan elke vorm van medeplichtigheid.

Op dit ogenblik zijn er geen duidelijke internationale regels op dit stuk, maar de algemene fouttheorie en nationale en internationale strafrechtelijke beginselen kunnen van toepassing zijn.

(2) Aansprakelijkheid van de moedervernootschap voor het gedrag van filialen:

Moedervernootschappen kunnen reeds in heel wat gevallen aansprakelijk gesteld worden voor de tekortkomingen van hun filialen zelfs al hebben eerstgenoemde geen eigen activiteiten in het land waar de filiaal wordt aangeklaagd.

In de meeste gevallen zullen zij samen voor de bevoegde rechtbank worden gedaagd om elke discussie over het lichten van de vennootschapssluier (“*piercing the corporate veil*”) te vermijden.

De moedervernootschap zal moeten aantonen dat zij geen kennis had en zelfs niet kon hebben van de fouten die het filiaal heeft begaan en de schade die daardoor werd veroorzaakt of de strafrechtelijke inbreuken die werden gepleegd.

(3) *Bestuurdersaansprakelijkheid:*

Voormelde ontwikkelingen verzwaren ook de bestuurdersaansprakelijkheid. Het blijft vooralsnog wel onzeker of die verantwoordelijkheid zich uitstrekt tot het toezien op de naleving van de beginselen van maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Toch kan men vaststellen dat de bestuurders zelf het verband tussen deugdelijk bestuur en maatschappelijk verantwoord ondernemen aan een diepgaand onderzoek onderwerpen.

In een memorandum heeft de “*The European Confederation of Directors’ Associations (ECODA)*” onder de titel “*MVO. Wat houdt dit in voor bestuurders?*” het volgende geschreven:

“... er zijn verscheidene redenen om bestuurders aan te moedigen zich in te laten met MVO:

...

- Doordat de raad van bestuur aandacht moet besteden aan ethiek en aangezien MVO voor gevolg heeft dat beslissingen een belang hebben voor de globale organisatie, moet de raad van bestuur aandacht hebben voor MVO.
- MVO kan bestuurders helpen hun zorgplicht na te leven.
- Door rekening te houden met MVO wordt het ondernemersrisico beperkt”

In dit document wordt ook een overzicht geboden van nieuwe verplichtingen die in bepaalde lidstaten worden opgelegd.

De Britse “*Companies Act*” van november 2006, bevat maatregelen die een grotere duidelijkheid brengen in de plichten van bestuurders, met de precisering dat zij in het belang van de aandeelhouders moeten handelen, maar daarbij ook de langetermijnbelangen van de werknemers, leveranciers, consumenten en het milieu in acht moeten nemen.

In Spanje is in januari 2006 bepaald dat de raad van bestuur er op moet toezien dat “*de onderneming de wetten en reglementen naleeft in haar relatie met de “stakeholders”, haar verbintenissen nakomt en contracten te goede trouw uitvoert, de gebruiken en goede praktijken van de sector en de regio toepast waar zij zaken doet en de aanvullende sociale verplichtingen vervult waartoe zij zich vrijwillig heeft verbonden*

7.

En wat is de rol van de juristen en advocaten in dit alles?

De juridische departementen van alle grote multinationale ondernemingen hebben een eigen gedragscode van maatschappelijk verantwoord ondernemen opgesteld die niet enkel ter kennisgeving wordt overgemaakt aan alle leveranciers, klanten en overheidsinstanties. Er wordt ook geëist dat diegenen die met die ondernemin-

gen handelen geen inbreuk zouden plegen op de beginselen die verwoord zijn in de gedragscode.

Veelal gaat het om eerbied voor sociale normering, het weren van elke vorm van discriminatie, maar ook om de naleving van ethische waarden.

Dit kan voor gevolg hebben dat elke contractpartij of elke contactpersoon de andere te lijf gaat met een eigen stel gedragsregels, maar vaak zijn ze zo algemeen opgesteld dat het er op lijkt dat elke onderneming een variant heeft uitgewerkt van dezelfde “*tien geboden*”.

(a) De betrokkenheid van juristen bij het MVO

De Raad van de Europese Balies (CCBE) heeft zijn leden in 2007 daarover ondervraagd en vooralsnog afwachtende antwoorden gekregen, zij het dat er ook heel wat vraag was naar de betekenis van MVO, ook voor de eigen beroepsuitoefening en de relatie ervan met de naleving van de wettelijk opgelegde eigen deontologie en zelf vrij bepaalde kernwaarden.

Bovendien worden de grotere advocatenkantoren geconfronteerd met cliënten, multinationale ondernemingen die een eigen gedragscode hebben opgesteld en in de naleving ervan ook hun juridische dienstverleners willen betrekken.

(b) Juridisch advies over MVO:

De mogelijkheid voor juristen en advocaten om advies en bijstand te verlenen op het terrein van het MVO kunnen onderverdeeld worden in opdrachten van lange en korte termijn.

Opdrachten van langere termijn:

- Sterkte en zwakte analyse (SWOT)) van een cliënt op het gebied van MVO;
- Een MVO beleid helpen uitstippelen;
- Een strategie helpen bepalen om tegemoet te komen aan het MVO;
- MVO helpen integreren in bestaande programma's van “*compliance*” en risicobeheer;
- Concrete MVO projecten aanbrengen;
- Een MVO “*screening*” voor investeringen helpen ontwikkelen;
- Een raamwerk voor de bewaking van leveranciersketen helpen ontwikkelen;
- MVO helpen situeren in interne programma's van Integrale Kwaliteitszorg;
- Interne opleidingsprogramma's inzake MVO helpen uitwerken;

Korte termijnopdrachten:

- Het “*wat, waarom en hoe*” van een MVO benadering, de dilemma's, uitdagingen en opportuniteiten onderzoeken;
- MVO evaluaties doen van filialen, bijkantoren, investeringsopportuniteiten, leveranciers, licentiehouders en andere partners van de onderneming;

- MVO in “*due diligence*” betrekken;
- Reacties op berichten in de media en kritiek van NGO’s helpen opstellen;
- MVO verklaringen van ondernemingen nalezen en onderzoeken in het licht van de draagwijdte, relevantie en naleving van (inter)nationale normen;
- Concrete MVO beginselen tegen het licht houden;
- Netwerken met andere bedrijven en verenigingen;
- Het werk inzake MVO in een onderneming nazien en coördineren;
- De juridische implicaties onderzoeken van MVO rapporteringen en publiciteit.

Ook de American Bar Association (ABA) heeft onder druk van de cliënten een witboek opgesteld over MVO dat bestemd is voor advocatenkantoren die zelf “ondernemingen” zijn, maar ook voor de individuele rechtspraktizijnen.

Dit witboek werd besproken op een vergadering van de ABA te New York op 16 april 2007 en de volgende kernpunten werden in het licht geplaatst:

- deugdelijk bestuur;
- duurzaam ondernemen;
- gezondheid en veiligheid van de werknemers;
- een duurzaam milieubeleid;
- duurzame producten en diensten;
- de mensenrechten;
- sociale rechten;
- de bloei van de lokale gemeenschap;
- filantropie en vrijwilligerswerk;
- corruptie- en fraudebestrijding;
- de betrekkingen met de keten van leveranciers;
- de verdediging van de rechtstaat (“*rule of law*”).

Dit betreft voorzeker een breed scala. Concrete voorbeelden geven aan dat de opsomming veel te maken heeft met het maatschappelijk leven in de VSA en de recente schandalen, zoals Tyco, Enron en andere, maar het is niet zo moeilijk om deze voorbeelden te vervangen door verwijzingen naar uitwassen in Europa (Siemens, Volkswagen, Permalat). Het waren en zijn uitdagingen voor juristen en advocaten die cliënten direct of indirect adviseren en bijstaan in aangelegenheden die een twijfelachtig karakter hebben en raken aan wetsontduiking, witwassen, enz.

Grotere advocatenkantoren in de VSA en Europa hebben al hun eigen gedragscode opgesteld en sommige zien hierin een mogelijkheid om zich als “*goede leerlingen*” te profileren en bijvoorbeeld de vele uren in het licht te stellen die aan “*pro bono*” advies en bijstand worden besteed.

8.

Adviseren over maatschappelijk verantwoord ondernemen kan ook leiden tot problemen inzake beroepsgeheim.

Correspondentie, documentatie, onderzoek, advies en bijstand die een advocaat aan een cliënt verleent vallen onder het wettelijk beschermd beroepsgeheim.

Daarentegen bestaan er in de EU geen “*safe-harbour*” regels die het voor een onderneming mogelijk moet maken om een interne audit uit te voeren over de naleving van de beginselen van maatschappelijk verantwoord ondernemen, zonder een mogelijke “*verklikingsplicht*” aan de strafrechtelijk bevoegde instanties mocht de onderneming in het raam van dit onderzoek op strafrechtelijke vergrijpen stoten.

Dit kan een rem vormen op dergelijke vrijwillige audits, maar anderzijds een aanmoediging zijn voor ondernemingen om advocaten bij dit proces te betrekken zodat tijdig interne remedies kunnen worden bedacht en uitgevoerd.

Vanzelfsprekend zal de advocaat niet ontsnappen aan een eigen meldingsplicht mochten de vastgestelde vergrijpen onder de (anti-)witwaswetgeving vallen.

Precies ook om die reden heeft de Raad van de Europese Balies (CCBE) een werkgroep opgericht die het internationale refertekader (VN, IAO, OESO) onderzoekt alsook alle initiatieven die op Europees en nationaal vlak worden genomen inzake MVO en de relevantie hiervan voor de advocatenpraktijk.

Deze werkgroep heeft een MVO vademecum voorbereid dat bestemd is voor de advocaten en hen moet toelaten om gepast in te spelen op MVO eisen van cliënten. Ook zullen aanbevelingen worden verstrekt over de weerslag van MVO op de deontologie en de kernwaarden van het beroep.

9.

Tot besluit nog het volgende.

Maatschappelijk verantwoord ondernemen kent en sterke groei omdat erkend wordt dat dit fenomeen een essentiële bijdrage vormt voor sociale vooruitgang, een beter milieu en de versteviging van de mensenrechten, maar ook het gevolg is van de toenemende druk van consumenten, investeerders, vakbonden, regeringen, NGO's en de publieke opinie.

Voor heel wat ondernemingen staat MVO reeds vooraan in de agenda.

Juristen moeten hun cliënten adviseren en bijstaan om hun activiteiten beter te positioneren in dit nieuwe landschap dat ook juridisch ingevuld wordt.

De betekenis van MVO voor het juridisch beroep groeit met de dag. Vandaag verloopt MVO nog op een vrijwillige basis maar morgen zullen er juridische contouren en raamwerken ontstaan waardoor de rol van de jurist op het vlak van MVO niet meer zal kunnen weggecijferd worden.